

ΕΤΟΣ Δ'.

ΙΟΥΛΙΟΣ 1933

ΤΕΥΧΟΣ 4.

ΑΡΧΕΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

«Τὸ γὰρ αὐτὸν νοεῖν ἔστιν τε καὶ εἶναι»
ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ

Heinrich Rickert τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg.
— Karl Joël τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Basel. — Ernst Hoffmann τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg. — Erich Frank, τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Marburg. — Guido Calogero τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. — Raφ. Δήμου, καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Harvard τῶν 'Ην. Πολ. τῆς 'Αμ. — K. Τριανταφυλλόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου τῶν 'Αθηνῶν. — August Faust ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Heidelberg. — Mich. Τσαμαδὸς σύμβουλος ἐπικρατείας. — X. Τζωρτζόπουλος τακτ. καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Franz Boehm ὑφηγ. τοῦ Πανεπιστημίου Heidelberg — Παν. Κανελλόπουλος καθ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. — Κωνσταντīνος Τσάτσος ἔκτ. καθ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν. — Ιωάν. Θεοδωράκόπουλος τακτ. καθ. Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. — Θεμ. Τσάτσος ὑφηγ. Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΙΣ: Κ. Σ. ΠΑΠΑΔΟΓΙΑΝΝΗ

ΨΑΡΡΩΝ 41

1933

Ε.Γ.Δ της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

MAX WEBER KAI HEINRICH RICKERT ΜΙΑ ΣΕΛΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

110

ΠΑΝΑΓ. Κ. ΚΑΝΕΛΔΑΟΠΟΥΛΟΥ

Δὲν εἶναι τυχαῖον — οὔτε διφεύλεται εἰς ἀπλῆν ἔκφρασιν προσωπι-
φιλίας — τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Heinrich Rickert ἀφιέρωσεν
τὸν Max Weber μίαν τῶν ἐκδόσεων τοῦ θεμελιώδους συγγράμ-
μάτος του «Die Grenzen der naturwissenschaftlichen Begriffsbil-
dung». Εἰς τὸ κοινωνιολογικὸν ἔργον τοῦ Max Weber (βλέπε
πάριος «Wirtschaft und Gesellschaft» καὶ «Gesamtmelte Aufsätze
aus Religionsssoziologie») εὗρεν ὁ Rickert — ὅπως ὅμολογεῖ ἄλλοις
ὅτιος εἰς τὸν ὥραῖν πρόλογον τοῦ ἀνωτέρῳ μνημονευθέντος
γράμματός του — τὴν ἐπαλήθευσιν τῆς θεωρίας του περὶ τῆς δια-
περιφερειακῆς τῶν φυσικῶν ἀπὸ τῶν ιστορικῶν ἐπιστημῶν. Εἰς τὸ κοινωνιο-
ικὸν ἔργον τοῦ Max Weber εὗρεν ὁ Rickert κατὰ περισσό-
τερον ἀκόμη: εὗρεν ἀποδεικνυόμενην — καὶ δὴ εἰς μίαν τῶν πλουσιω-
τῶν δυνατῶν ἐφαρμογὴν τῆς — τὴν ἀρχήν, κατὰ τὴν δοτίαν αὐταὶ
καὶ μή περὶ τῶν ἴντερεστών στρεφόμεναι ἐπιστῆμαι, ἀν καὶ ἔχουν ὅτι
ικείμενον ἐρεύνατε οὐκ τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ τὴν ὑπὸ νοημάτων πλη-
μένην πραγματικότητα, εἶναι δυνατὸν γὰρ ἀκολουθήσουν τὴν φυσι-
κοπιστημονικὴν μέθοδον τῆς γενικεύσεως, ἀνάγουσαι ὅμως εἰς τύπους
γενικὰς ἔννοιας οὐχὶ αὐτὴν ταύτην τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τὰ
ἴρωντα τὴν ιστορίαν νοήματα. Ο Rickert, ἔνος πρὸς τὴν καὶ
φρεγειαν τῶν οὐσιαστικῶν προβ ημάτων τῆς ιστορίας — ἡ φιλοσοφία
Ιστορίας, ὅπως τὴν ἡσκησεν, ἀποτελεῖ, ὡς γνωστόν, μεθοδολο-
γίαν καὶ συνειδητοποίησιν γνωσιολογικῶν κυρίως προβλημάτων —, ἢτι
τικὸν γὰρ χαιρετίσῃ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Max Weber εὐγενί-

στως ὅτι ἀπετέλει τὴν καλλιτέραν μαρτυρίαν διὰ τὴν ὁρθότητα τῶν ιδίων αὐτοῦ ἀρχῶν.¹⁾ Ερωτάται ὅμως: τί ἔλειπεν ἀπὸ τὸν Max Weber καὶ τί ὠδήγησε τοῦτον πρὸς τὸν Rickert;

Ο Max Weber εἶναι προσωπικότης καταπληκτικῶς ἀντιφατική καὶ τραγική. Ο Max Weber ὑπῆρξεν ἐν πρώτοις δὲ «τελευ-

ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΦΟΙΒΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΗΣ ΦΙΛΟΦΟΙΔΗΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΡΗΤΙΚΟΥ ΦΟΙΒΟΥ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Θ. ΜΙΤΣΙΟΥ

1) Περὶ τῆς σχέσεως τῶν μεθοδολογικῶν ἐργασιῶν τοῦ Max Weber καὶ τοῦ Rickert, καθ' ὃν θεμελιώνει οὗτος τὴν κοινωνιολογίαν, πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Rickert, ἔγραψαν κυρίως ὁ Alexander von Schelling (Die logische Theorie der historischen Kulturwissenschaft von Max Weber und im besonderen sein Begriff des Idealtypus, ἐν «Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik», Bd. 49) καὶ ὁ Hans Oppenheimer (Die Logik der soziologischen Begriffsbildung, Heidelberger Abhandlungen zur Philosophie und ihrer Geschichte V, 1925). Προβλ. σχετικῶς καὶ Παναγ. Κανελλοπούλου, «Ιστορία καὶ κριτική τῶν κοινωνιολογικῶν θεωριῶν, Μέρος Α'. τεῦχος πρώτον, 1929, σελ. 4 - 22. Μὲ τὸ πρόβλημα τῆς μεθοδολογίας τοῦ Max Weber, ὡς ἔχαγεται αὐτῇ οὐχὶ ἀπλῶς ἐκ τῶν εἰδικῶν μεθοδολογικῶν του ἐργασιῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὅλου κοινωνιολογικοῦ του ἔργου, ἡσχολήθη καὶ ὁ Andreas Walther (Max Weber als Soziologe, ἐν «Jahrbuch für Soziologie», II. Band, 1926). Περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Max Weber καὶ περὶ τοῦ ἔργου του ἐν γένει οὐκίσταντι ἢ ἔγραψαν εἰδικάς πραγματείας πολλοί, μεταξὺ τῶν διοίσων αὐτῇ αὗτῃ ἢ σύζυγός του Marianne Weber (προβλ. τὰ ἔργα τῆς: Max Weber. Ein Lebensbild, Tübingen 1926 καὶ Max Weber, ἐν «Gründer der Soziologie. Soz. Wiss. Bausteine», herausgegeben von Fritz Karl Mann, Bd. IV, Jena 1932), ὡς καὶ ὁ Karl Jaspers (Max Weber. Eine Gedenkrede, 2. Aufl., Tübingen 1926), Paul Honigsheim (προβλ. τὰς πραγματείας του: Max Weber als Soziologe, ἐν «Kölner Vierteljahrsschriften für Sozialwissenschaften», I. Jahrg., 1. Heft, 1921, καὶ Max Weber, ἐν «Internationales Handwörterbuch des Gewerkschaftswesens», 9. Lieferung, 1932). G. von Schulze-Gaevernitz (Max Weber als Nationalökonom und Politiker, ἐν «Hauptprobleme der Soziologie, Erinnerungsausgabe für Max Weber», München und Leipzig 1923), Karl Löwith (Max Weber und Karl Marx, ἐν «Archiv für Sozialwissenschaft», 67 Band, 1932) καὶ ἄλλοι. Προβλ. καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν τὴν μακράν εἰσαγωγὴν τοῦ Ι. Συνούτρου εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην μετάφρασιν τῆς πραγματείας τοῦ Max Weber, «Η ἐπιστήμη ὡς ἐπάγγελμα (Ἀθῆναι 1933). Οσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὴν περὶ τῶν τύπων ἔξουσίας θεωρίαν τοῦ Max Weber.

ταῖος» καὶ ὁ «μεγαλείτερος» τῆς ἐποχῆς του, τῆς ἐποχῆς δηλαδὴ τῶν ἐπιστημόνων ἔκείνων καὶ ἔρευνητῶν, οἵ δποῖοι προελθόντες ἀπὸ τὴν ἀντιριλοσοφικὴν στροφὴν τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (ή στροφὴ αὕτη ἐσημειώθη, παρὰ τὸν Schopenhauer καὶ Nietzsche), ἐπεδόθησαν μέχρι τοιούτου σημείου εἰς τὴν λεπτολόγον καλλιέργειαν εἰδικῶν ἐπιστημῶν, ὥστε ἔχασαν τὴν ἐπαφήν των ὅχι μόνον πρὸς τὴν ζωήν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἴδεαν τοῦ πνεύματος ὃς συνεκτικοῦ τῶν κατὰ μέρος ἐπιστημῶν δεσμοῦ. Ὁ Max Weber, ἐκ φύσεως ἀντίθετος πρὸς τὸν τύπον αὐτὸν τῶν ἐπιστημόνων, τὸν ἐνεσάρχωσεν ἐν τούτοις — αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴν βαθυτέραν ἀντινομίαν τῆς ζωῆς του — καὶ τὸν ἀντεπροσώπευσε κατὰ τὸν μεγαλειωδέστερον, ἀλλὰ καὶ τοπικώτερον τρόπον. Τὸν ἐνεσάρχωσεν ὅχι ἐξ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης καὶ λόγῳ φυσικῆς μονομερείας καὶ στενότητος, ἀλλ᾽ ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν ἴδιαν αὐτοῦ φύσιν, ὑποβάλλων τὸν ἑαυτόν του εἰς σκληρὸν ἀσκητικὸν αὐτοπεριορισμόν. Τὸν ἐτρόμαξεν ἡ στροφὴ, ἡ δποία ἐπῆλθεν εἰς τὴν ἴστορίαν τοῦ πνεύματος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, τὸν ἐτρόμαξεν ἡ ἐξεζητημένη καὶ αἰσθηματολογικὴ μᾶλλον ἀρνησις τῆς εἰδικότητος καὶ θετικότητος καὶ ἐν ᾧ οἱ περισσότεροι τῶν προπαγανδιζόντων τὴν ἀρνησιν αὐτήν, ἀνίκανοι κατὰ βάθος νὰ τὴν στηρίξουν οὐσιαστικῶς, κατέληγον εἰς αὐτὴν ἀπὸ «μανιερισμόν», ὁ Max Weber, ὁ δποῖος θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ τὴν στηρίξῃ καὶ ὁ δποῖος ἔζησε ταύτην κατὰ βάθος, καταδίκασεν ἑαυτὸν εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἴστορικῶς ὑπερνικηθεῖσαν θέσιν τῶν εἰδικῶν, στενῶν καὶ θετικῶν ἐπιστημόνων, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ πατάξῃ τὴν ἐπιτίθευσιν καὶ τὴν «μανιέραν», μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ ὁ μεγα-

βλέπε καὶ Παναγ. Κανελλοπούλον, «Ἡ ζωινωνία τῆς ἐποχῆς μας», Ἀθῆναι 1932, σελ. 145—152. Τὰ πορίσματα τῶν ζωινωνιολογικῶν ἔρευνῶν τοῦ Max Weber ἐλήφθησαν ἰδιαιτέρως ὑπ’ ὄψιν καὶ εἰς τὴν πραγματείαν ἡμῶν «Ἡ πρόοδος τῆς τεχνικῆς καὶ ἡ οἰκονομία. Συμβολὴ εἰς τὴν ζωινωνιολογίαν τῆς ἴστορίας», Ἀθῆναι 1933, ἵδια εἰς τὰς σελίδας 45—58 καὶ 77—79. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέροντα εἶναι καὶ ὅσα γράφουν περὶ Max Weberό E. D. Salin εἰς τὸ ἔργον του «Geschichte der Volkswirtschaftslehre». Berlin 1929, σελ. 98 κ. ἕ., καὶ ὁ Hans Freyer εἰς τὸ ἔργον του «Soziologie als Wirklichkeitswissenschaft», Leipzig und Berlin 1930 σ. 145—158.

λείτερος καὶ ζωντανώτερος τῶν ἀνθρώπων δὲν χίνει ἀσχολούμενος μὲ τὰ ταπεινότερα καὶ κατώτερα τῶν πραγμάτων. Ἐπειδὴ μάλιστα οἱ ἐπιτηδευμένοι ἀρνηταὶ τῆς εἰδικότητος καὶ θετικότητος κατέστρεψαν καὶ τὰ ὅρια, τὰ ὅποια χωρίζουν τὴν ἐπιστήμην ἀπὸ τὴν πολιτικήν, διεκδικοῦντες μαζὶ μὲ τὴν ἴδιότητά των ὡς τύπων συνθετικῶν καὶ τὴν ἴδιότητα τῶν ἥγετῶν καὶ προφητῶν, ὁ Max Weber, ὁ ὅποιος ἦτο ἐκ φύσεως τύπος ἥγετου καὶ προφήτου, ἥτονται εἰς τὸν ἑαυτόν του — προγραμματικῶς τούλαχιστον — τὸ δικαίωμα τῆς τοιαύτης ἐκδηλώσεώς του, ἔμδικές μὲ φανατισμὸν τὴν ἀνάγκην τῆς ἀντικειμενικότητος καὶ τῆς διακρίσεως τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκαυτηρίασε μὲ σκληρότητα καὶ πουριτανικήν ἀκαμψίαν τοὺς ἐμφανισθέντας εἰς τὰς ἔδρας τῶν γερμανικῶν πανεπιστημίων «προφητίσκους».

Ο ἀνθρωπὸς λοιπὸν αὐτός, ὁ ὅποιος, ἀν καὶ τύπος συνθετικός, ὑπερημύνθη τῆς εἰδικότητος καὶ θετικότητος καθ' ἣν στιγμὴν αὗται ἤρξαντο προκαλοῦσαι τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸν χλευασμόν, ἦτο φυσικὸν νὰ υἱοθετήσῃ — καὶ ἐπαναλαμβάνω : προγραμματικῶς τούλαχιστον — ἐκείνην τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὅποια, περισσότερον ἀπὸ κάτιος ἄλλο σύγχρονον φιλοσοφικὸν σύστημα, θέτει ὅρια καὶ φραγμοὺς εἰς τὴν σκέψιν, τακτοποιεῖ καὶ ταξινομεῖ, εἶναι ἔτενη πρὸς τὴν δημιουργικὴν δῆθεν σύγχυσιν καὶ τὴν συγκεχυμένην δημιουργικότητα τῶν ἀποστόλων τῆς διαισθήσεως καὶ τοῦ αὐθιορμήτου. Μόνη ἡ φιλοσοφία τοῦ Heinrich Rickert, τοῦ μεγίστου καὶ ψυχροτέρου «συστηματικοῦ» τῆς ἐποχῆς μας, τοῦ μόνου, εἰς τὸν ὅποιον ἐπεφυλάχθη ἡ τιμὴ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπιτυχῶς ἐν σχέσει πρὸς τὰς «ίστορικὰς» ἐπιστήμας ὅτι ἐπραξεν ὁ Kant διὰ τὰς «φυσικάς», ἦτο δυνατὸν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν Max Weber ὡς ὅπλον κατὰ τῶν ὀπαδῶν καὶ ὑμνητῶν τῆς «θολῆς» ἀταξίας. Ο κόσμος ὁ ἐπιστημονικός, εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ὅποίου ἔταξεν ἑαυτὸν ὁ Max Weber, προελθών, ὡς ἐλέχθη ἕδη, ἀπὸ τὴν σημειωθεῖσαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἀντιφιλοσοφικὴν στροφήν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εῦρῃ εἰ μὴ μόνον εἰς τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Rickert ποιάν τινα δικαίωσιν. Ο Rickert μάλιστα, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἤλθεν ἐκ τῶν ὑστέρων — ὅπως ἔρχεται, κατὰ τὸν Hegel, πάντοτε ἡ φιλοσόφια — διὰ νὰ ἀνασκοπήσῃ ψυχοάιμως ὅσα ὁ κόσμος αὐτὸς ἐπράξει καὶ διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὸν

ὅτι οὗτος, ἐν τῇ μακαρίᾳ καὶ ἐστερημένῃ προβληματικότητος αὐταρκείᾳ του, δὲν ἦτο εἰς θέσιν κανὸν νὰ ἐπιθυμήσῃ καὶ ζητήσῃ. Ὁ ιστορικός, ὁ ὅποιος ἀνέλυε τὰς μᾶλλον ἐπουσιώδεις λεπτομερείας συμβάντος τινὸς καὶ ἀνελύετο ταῦτοχρόνως δλόκληρος εἰς αὐτάς, μόνον εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ R i c k e r t εἶναι — χωρὶς βεβαίως νὰ τὴν ζητήσῃ — δικαίωσίν τινα καὶ μόγον δι αὐτῆς ἡτο δυνατὸν νὰ διεκδικήσῃ ίστοιμίαν πρὸς τὸν ἔρευνῶντα τὰς ἀρχὰς τῆς μηχανικῆς τοῦ Σύμπαντος. Ὁ R i c k e r t ποδοτοςθεταξινόμησε κατὰ τὸν συστηματικώτερον δυνατὸν τρόπον τοὺς σκοποὺς καὶ τὰς μεθόδους τῆς γνώσεως, ἀναγαγὼν δλους τοὺς σκοποὺς καὶ δλας τὰς μεθόδους εἰς τὸ αὐτὸν ἐπίπεδον ἀξιοπρεπεῖας. Εἰς τὸ σύστημά του ἔχουν θέσιν καὶ ἀναγορεύονται «μακάριοι» δχι μόνον οἱ πλούσιοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, δχι μόνον οἱ θλίγοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πολλοί, οἱ προλετάριοι καὶ μικροὶ ἐργάται τῆς γνώσεως, τῶν εἰδικῶν ἐπιστημῶν. Ὁ M a x W e b e r, ὁ ὅποιος, παρὰ τὴν φύσιν του, ἐτάχθη εἰς τὸ νὰ ὑπερασπισθῇ αὐτούς, φυσικὸν ἡτο καὶ ἀναγκαῖον νὰ ἐγκολπωθῇ τὴν φιλοσοφίαν τοῦ R i c k e r t.

Τὸ πῶς συνηντήθησαν δύο ἄγνωποι μεγάλοι, εἶναι πάντοτε ἐνδιαφέρον καὶ δὲν ἀνίκει ἀπλῶς εἰς τὴν ἴδιωτικήν των ζωῆν. Εἰς τὴν περίπτωσιν δημως τῶν M a x W e b e r καὶ H e i n r i c h R i c k e r t εἶναι τὸ φαινόμενον τῆς συναντήσεως δύο μεγάλων ἀνδρῶν τοσούτῳ μᾶλλον ἐνδιαφέρον, καθ' ὃσον πρὸς τὸν R i c k e r t ὥθησε τὸν M a x W e b e r οὐχὶ αὐτὴ αὐτὴ ἡ φύσις του, ἀλλὰ τὸ αἴτημα, τὸ ὅποιον, παρὰ ταύτην, ἔθιεσεν οὗτος εἰς τὸν ἑαυτόν του. Συμφώνως ἀλλως τε πρὸς αὐτὸν τὸ αἴτημα—αἴτημα, εἰς τὸ ὅποιον ἡ φύσις του δὲν ὑπέκυψε πλήρως—ὑπῆρξεν ὁ M a x W e b e r ὁ «τελευταῖος» τῆς ἐποχῆς του. Ὁ «τελευταῖος» αὐτὸς ἡτο κοσμοϊστορικῶς μοιραῖον νὰ συναντήσῃ — καὶ δὴ εἰς μίαν γωνίαν τῆς Γερμανίας, δπου ἡ παράδοσις τοῦ πνεύματος ἦνωσε καὶ συνέδεσε τὰς διαφορωτάτας τῶν προσωπικοτήτων, εἰς τὸ H e i d e l b e r g—τὸν ἥρεμον καὶ ψύχραιμον ἐκκαθαριστὴν τοῦ «κόσμου», ὃς τελευταῖος ἐκπρόσωπος τοῦ ὅποιου «ἥθιέλησεν» ὁ M a x W e b e r νὰ ἐμφανισθῇ, τὸν H e i n r i c h R i c k e r t. Οὔτε εἰς τὸν F r. G u n d o l f, οὔτε εἰς τὸν ἀδελφόν του A l f r e d W e b e r—(οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐπίσης πλησίον του, ἵστως μάλιστα περισπότερον πλησίον του)— ἦδυνατο νὰ ἀπευθυνθῇ. Καὶ δταν ἀκόμη θὰ συναντῖτο

μαζί των, θὰ ἐπεχείρει ἀσφαλῶς· νὰ πείσῃ τὸν ἔαυτόν του, δτὶ συνηγ-
τήθη τυχαίως. Καὶ μὲ τὸν «συνοδοιπόρον» τοῦ Werner Sombart
θὰ ἔλεγεν ἀσφαλῶς, δτὶ συνεβάδισεν ἐκ συμπτώσεως. Μόνον μὲ τὸν
Heinrich Rickert ἥτο δυνατὸν νὰ συναντηθῇ «σκοπίμως». Μόνον
ἀπὸ τὸν Rickert ἥτο δυνατὸν νὰ ἀντλήσῃ δτὶ κατὰ βάθος
δὲν εἶχεν δ ἕδιος!

Απὸ τοὺς μαθητὰς τοῦ Max Weber οὐδεὶς σχεδὸν διετήρησε
ζωηρὰν καὶ παρέλαβεν οὐσιαστικῶς τὴν σχέσιν τοῦ διδασκάλου του
πρὸς τὸν Rickert. Οὐδεὶς ἄλλως τε ἐξ αὐτῶν παρέλαβεν ἀπὸ τὸν
Max Weber ἐκεῖνο τὸ στοιχεῖον, δι' οὗ ἐχαρακτηρίσθη οὗτος
«ἕκουσιώς» ὡς δ «τελευταῖος» τῆς ἐποχῆς του. Ο «λεπτότερος» τῶν
μαθητῶν του, ὁ Arthur Salz, ἐμφανίζεται μάλιστα ἀνήκων ψυχι-
κῶς εἰς κύκλον ἀνθρώπων, οἵ δποῖοι καὶ προγραμματικῶς ἀντιτίθενται
εἰς τὸν Rickert, εἰς τὸν κύκλον τοῦ ποιητοῦ Stefan George,
Οχι δμως μόνον τὴν πλευρὰν ταύτην τοῦ Max Weber, τὴν δποίαν
συνιστᾶ ἡ σχέσις τούτου πρὸς τὸν Rickert, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον
τῶν λογικῶς συλληπτῶν πλευρῶν αὐτοῦ δὲν ἐμφανίζονται παραλαβόν-
τες—ἀκεραιάς τούλαχιστον—οἵ μαθηταί του. Ο Max Weber ὑπῆρ-
ξεν ἐξ ἐκείνων τῶν διδασκάλων, οἵ δποῖοι ἔχουν πολλοὺς μαθητάς,
ἄλλ' ἐλαχίστους «δπαδούς», οἵ δποῖοι δὲν προκαλοῦν τοὺς ἄλλους εἰς
τὸ νὰ ἀκολουθήσουν τυπικῶς καὶ σχολαστικῶς τὴν ὅδόν, τὴν δποίαν
αὐτοὶ ἐβάδισαν, ἄλλ' ἥνοιξαν δρόμους πολλοὺς καὶ νέους διὰ τοὺς μα-
θητάς των, δρόμους, εἰς τοὺς δποίους ἔκαστος ἐξ αὐτῶν εἶναι δυνατὸν
αὐτοτελῶς νὰ πορευθῇ. Αὐτοὶ ἄλλως τε εἶναι οἵ μεγάλοι διδάσκαλοι.
Αὐτοί, οἵ δποῖοι εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν καὶ μεγάλους καὶ αὐτοτελεῖς
μαθητάς. Οἱ διδάσκαλοι οὗτοι δὲν δημιουργοῦν μὲν σχολήν, δημιουρ-
γοῦν δμως νέους ἀνθρώπους, νέους κόσμους, νέαν ζωήν!